ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, доцента, завідувачки кафедри фольклористики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Олесі Наумовської
на дисертацію Ярини Лозовицької (Шимків) «Українські прислів'я та приказки: генеза жанру», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки

(Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2023)

Актуальність теми дослідження

Паремійний фонд українства, передусім прислів'я та приказки, які недарма метафорично називають «віковічною мудрістю народу» і до яких інтенсивно зверталися фольклористи минулих століть (маю на увазі XIX-XX ст. ст.), упродовж останніх десятиліть здебільшого (за певними винятками, зокрема йдеться про ґрунтовну працю Святослава Пилипчука «"Галицько-руські народні приповідки": пареміологічно-пареміографічна концепція Івана Франка» (Львів, 2008)) перебуває у полі наукового зору учених-гуманітаріїв суміжних дисциплін: мовознавців, компаративістів, перекладачів та ін., – перемістившись, так би мовити, «на периферію» фольклористичних досліджень. На цьому наголошує і сама дисертантка, констатуючи, що «актуальне питання походження прислів'їв та приказок і досі не висвітлене в окремій монографічній студії», а відтак вбачаючи основним завданням свого дослідження «заповнити цю прогалину і запропонувати комплексне висвітлення проблеми, засноване на врахуванні досвіду попередників і сучасників» (С. 99-100).

Окрім того, фольклористика сьогодення, що тяжіє останнім часом до новаційного дослідицького міждисциплінарного інструментарію, «спрагла» до студій так званого «класичного стилю», що уповні розкриває глибину усної словесності крізь призму Слова. Саме такою працею і є дисертація «Українські прислів'я та приказки: генеза жанру» львівської дослідниці Ярини Лозовицької (Шимків), що оприявлює відчутний вплив двох учителів різних епох: великого Івана Франка і його духовного учня Святослава Пилипчука.

Відтак, дисертації є актуальною та своєчасною.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень і висновків дослідження

Обґрунтованість та достовірність наукових положень і висновків не викликає сумнівів, що засвідчують наукові результати роботи, до найбільш суттєвих із них варто віднести такі:

- Скрупульозно, із позиції критичного аналізу висвітлено «розгортання пареміологічно-пареміографічних студій» (С. 104), присвячених українським прислів'ям та приказкам, від початку XIX до початку XXI ст. ст.
- У контексті вивчення історіографії фіксації та едиції прислів'їв та приказок простежено не лише фундаментальні збірники та праці українських учених, а й часописи, «які взяли на себе місію розгортання фольклористичних пошуків» (С. 40), ба навіть «низку рецензій на окремі збірники прислів’їв та приказок» (С. 42).
- Детально проаналізовано ґрунтовні розвідки і наукові висновки таких українських дослідників, як «Климентій Зиновіїв, Іван Югасевич-Склярський, Василь Смирницький, Григорій Ількевич, Олександр Шишацький-Ілліч, Леонід Глібов, Микола Закревський, Матвій Номис, Олександр Потебня, Микола Сумцов, Іван Франко, Юрій Шевельов, Михайло Пазяк», Наталія Салтовська, Оксана Лабащук, Святослав Пилипчук та ін., які не лише перевели «свої студії із площини принагідних зауваг у русло систематичної роботи над з’ясуванням джерельної бази паремійного фонду» (С. 100-101), а й поглибили дослідження цієї тематики в українській фольклористиці.
- З метою з'ясування питання походження та генези українських прислів'їв і приказок здійснено текстовий аналіз паремійних одиниць із простеженням їхніх варіантів та залученням до порівняння фольклорних зразків інших жанрів.

Нові факти, отримані дисертанткою, та значення для науки та практики отриманих результатів

- З позиції об'єктивного наукового аналізу висвітлено теоретичні здобутки та «практичні напрацювання» учених, котрі «суттєво посприяли поступу» не лише вітчизняної, а і «європейської пареміології» (С. 103).
- З'ясовано етапність розгортання тематичних пластів у паремійному

репертуарі. Зокрема, висловлено припущення щодо їх кореляції із розвитком «людського мислення, заснованого на праці, набуванні практичного досвіду» (С. 84).

- Осмислено «полісемантизм образів», що оприявлюється «у межах паремійного репертуару» і сприяє їх смислогенерації (С. 119).
- Здійснено спробу «комплексного представлення джерельної бази прислівного репертуару» з акцентацією на тому, що «виникнення нових паремій не обмежується лише «шліфуванням» об'ємніших жанроформ» (С. 105).
- Окреслено «три основні шляхи утворення паремій: міжжанровий перехід, узагальнення та факультативність» (С. 198).
- Проаналізовано твори українських письменників та іноземні джерела (найчастотніше – «з античної культури (головно літератури)») (С. 111), які стали основою поповнення приповідкового репертуару. При тому літературні твори вивчено на двох рівнях: 1) використання письменниками приповідок із народних джерел (із наданням їх подекуди нового звучання в авторському тексті); 2) рецепції усною словесністю влучних авторських висловів.
- Простежено локальні обставини поведінкових норм та історичний контекст, що вплинуло на постання певних зразків народних паремій.
- З'ясовано, що «міжжанровий перехід» як шлях поповнення фонду прислів'їв і приказок найчастотніше простежується «на тлі таких жанрових пар: анекдот–прислів'я, байка–прислів'я, казка–прислів'я, оповідання–прислів'я» (С. 204), при тому наголошено на генетичній спорідненості паремій із анекдотами, в основі об'єднання яких – «зорієнтованість на пошук оптимальної влучної і дотепної формули, спрямованої на охоплення значного життєвого матеріалу» С. 204).
- Визначено рівні продуктивності в контексті поповнення паремійного репертуару, найактуальнішим із яких авторка дисертації вважає міжжанровий перехід, а найменш продуктивним – факультативність.

Структура і зміст дисертації

Дисертаційна робота викладена державною мовою на 221 сторінці друкованого тексту, складається зі вступу, двох розділів, що містять підрозділи

й пункти, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел, що складає 154 позиції, та додатку А, що вміщує список опублікованих праць за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації. Тему дисертації затверджено Вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол №7/11 від 27.11.2019 р.).

Назва дисертаційної роботи відповідає її змісту.

В Анотації, поданій українською і англійською мовами, стисло наведені основні положення дисертаційної роботи. Зміст анотацій українською та англійською мовами ідентичний та висвітлює основні положення роботи.

У Вступі висвітлені актуальність обраної теми; її зв'язок з науковими темами та програмами; мета та завдання дослідження; об'єкт та предмет, методи дослідження; представлена наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, а також публікацій, які висвітлюють основні положення та результати дослідження.

У Розділі І – «Розвиток української пареміології та пареміографії: історія, проблеми, перспективи» – п. Яриною Лозовицькою (Шимків) представлений аналітичний огляд публікацій та збірників українських прислів'їв і приказок та теоретико-методологічних розвідок у пареміологічній царині.

Розділ ІІ – «Генеза прислів’їв і приказок: шляхи поповнення паремійного фонду» – присвячено ґрунтовному аналізу зразків прислів'їв і приказок під кутом зору з'ясування питань їх походження та генези.

Висновки, в яких підсумовано результати дослідження, обґрунтовані, відповідають поставленим завданням, логічно випливають зі змісту дисертації, а їхні об’єктивність і новизна не викликають сумнівів.

Текст рукопису вирізняється цілісністю і чіткістю викладу. Дисертація виконана фаховою українською мовою, стилістика тексту відповідає вимогам науково-дослідної літератури.

Оформлення рукопису дисертації відповідає вимогам до наукових робіт такого ґатунку (щоправда, відповідно до чинних норм нумерацію сторінок слід розташовувати у правому верхньому куті, а не на нижньому полі аркуша).

Повнота викладу матеріалу дисертації в опублікованих працях

Опубліковані наукові результати здобувачки (4 публікацій, 4 з яких

опубліковані в наукових фахових виданнях України, 1 наукової публікації в іноземному фаховому альманасі та 2 додаткових наукових праць) відображають основні наукові результати дисертації. Одержані результати є достовірними та об'єктивними. Основні положення дослідження були оприлюднені у виступах на регіональних, всеукраїнських і міжнародних конференціях.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Схвалюючи основні положення дисертації, зупинимось на кількох заувагах-побажаннях, міркування над якими знадобляться, на наш погляд, Ярині Лозовицькій (Шимків) у подальшій дослідницько-видавничій діяльності:

1. Попри логічну дослідницьку стратегію роботи, некоректним видається самé формулювання в рукописі дисертації предмету дослідження – «українські народні прислів’я та приказки, зафіксовані в збірниках», що, по суті, не орієнтує на наукову проблему, а становить об'єкт дослідження (порівн. – «український паремійний репертуар»).
2. Висновки дисертації ґрунтовні, вони вповні підсумовують результати дослідження. Однак, ймовірно, переобтяжені згадкою-зверненням до наукових здобутків українських фольклористів, чиї міркування потверджує аналіз, здійснений дисертанткою.
3. З огляду на необхідність об'єктивного студіювання генези українських прислів'їв і приказок, ймовірно, варто було би взяти до уваги також функціонування цих жанрів у сучасному вжитку та оприявлення жанрових ознак у новотворах сьогодення.

Однак висловлені зауваження не нівелюють загального позитивного враження про роботу.

Відсутність порушення академічної доброчесності

Під час ознайомлення з дисертаційною роботою порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації) не виявлено.

Відповідність теми дисертації профілю спеціальності

Дисертація Лозовицької-Шимків Я. В. відповідає стандарту спеціальності 035 Філологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим нормам

Загалом вважаю, що до захисту подане ґрунтовне, оригінальне, завершене самостійне дослідження актуальної теми, яке виконане на належному науково-методичному рівні. Відтак, висновковую, що дисертація «Українські прислів'я та приказки: генеза жанру» за актуальністю, сучасним методичним рівнем виконання, новизною і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірністю і повнотою викладу в опублікованих працях відповідає спеціальності 035 Філологія, вимогам, які встановлені у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, наказу МОН України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. №40, а її авторка, Ярина Лозовицька (Шимків), заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент –

доктор філологічних наук, доцент
завідувачка кафедри фольклористики
Навчально-наукового
інституту філології Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка Олеся Наумовська

Підпис Наумовської О.В. стверджую

Учений секретар
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка Н.В.Караульна